

La biblioteca personal: una reivindicació

Pere Martí i Bertran, escriptor

És més que probable que tots tinguem clar què volem dir quan fem servir el mot «biblioteca», per molt que sigui polisèmic i de procedència culta. Potser si hi afegim adjectius del tipus «especialitzada», «nacional», «enciclopèdica»... o «personal» ja no l'hi tindríem tant, de clar. Ara i aquí voldríem parlar de la biblioteca adjectivada amb el terme «personal», ajudar a definir-la, reflexionar sobre la seva actualitat o decadència, veure'n el paper al llarg de la història i en l'actualitat... i sobretot reivindicar-la! Sovint ho haurem de fer només amb pinzellades, amb intuïcions, amb aportacions de persones molt diferents que s'hi han referit en un algun moment o que hi han reflexionat precisament perquè els ho hem demanat; sense ànim d'exhaustivitat, amb l'ànim d'obrir un debat que gosaríem dir que va iniciar, l'any 2011, el Manifest per la No-Reutilització del Llibre Literari a les Aules i que enguany s'ha tornat a fer visible amb força arran de la trobada d'escriptors per reivindicar la biblioteca personal i denunciar el que anomenen «llibres segrestats». El col·lectiu impulsor del manifest ha pres el nom d'APE (Autors i Autores en Perill d'Extinció), i en el moment d'escriure aquest article encara no podem confirmar si la seva actuació es concretarà en un nou manifest, en una campanya de premsa o en una sèrie de pressions a organismes i entitats diverses perquè no afavoreixin la socialització o reutilització dels llibres literaris.

El terme «biblioteca»

Al llarg dels segles, s'ha escrit molt sobre biblioteques. Se n'han donat definicions diverses, més o menys oficials, com la de la norma UNE 50-113-92, sobre «Conceptes bàsics d'informació i documentació», que defineix el terme «biblioteca» en dos sentits:

1. Qualsevol col·lecció organitzada de llibres i publicacions en sèrie impresos, o altres tipus de documents gràfics o audiovisuals, disponibles per a préstec o consulta.
2. Organisme, o part d'un organisme, la funció principal del qual consisteix a constituir biblioteques, fer-ne el manteniment, actualitzar-les, i facilitar l'ús dels documents que necessitin els usuaris a l'hora de satisfer les seves necessitats d'informació, d'investigació, educatives o d'esbarjo, comptant sempre amb personal especialitzat.¹

Però també se n'han donat de més sintètiques i populars, com la del Diccionari de la llengua catalana de l'IEC:² «Lloc que conté una col·lecció de llibres, publicacions periòdiques o altres documents, organitzats segons sistemes preestablerts i destinats a servir al públic.» Val a dir que a l'entrada corresponent hi trobem altres definicions, que ens fan adonar clarament que el terme ha esdevingut polisèmic, ja que també pot donar nom a un moble, a una col·lecció de llibres o, més modernament, a un «conjunt de dades o de programes informàtics, consultables per un ordinador». El diccionari no parla en cap moment de «biblioteca personal», tot i que s'hi refereix com de passada quan exemplifica la definició de «col·lecció de llibres». Tampoc no en parla la *Gran enciclopèdia catalana*, que sí que es

refereix a les «biblioteques privades», de les quals dóna alguns exemples significatius i en destaca l'auge a partir de l'Humanisme.³

No cal dir que també se n'han donat definicions més íntimes, més literàries. N'hi ha una que sempre m'ha cridat l'atenció. Jacques Benigne Bossuet⁴ l'atribueix als egipcis, que segons ell anomenaven les biblioteques «el tresor dels remeis de l'ànima», perquè la gent s'hi guaria de la ignorància, la malaltia més perillosa i origen de totes les altres, com deia ell mateix. Qui també en va parlar molt, de biblioteques, va ser Jorge Luis Borges,⁵ que s'hi va referir així: «Siempre imaginé que el Paraíso sería algún tipo de biblioteca.» Teresa Costa-Gramunt l'ha definida com «una projecció intel·lectual, però també estètica, de la persona que la té» (8 de maig de 2013). També em sembla digna d'esment, potser per la ironia que la caracteritza, la definició del professor

«La creació d'una biblioteca personal, per als de la generació que ja passem dels seixanta, era un projecte inviable per les pobres economies de l'època i estava en mans de l'atzar. De la sort de trobar-te un mestre que et recomanava un llibre o d'un parent que t'én regalava un altre. Però vaig decidir iniciar la meua biblioteca personal, als deu o onze anys, després de llegir *El gegant dels aires*, de Josep Maria Folch i Torres, perquè vaig intuir que seria un llibre que rellegiria molts cops i per tant l'havia de guardar només per a mi. Com un petit tresor. Després, de mica en mica, en van anar venint ja molts més... La meua biblioteca personal no ha parat de créixer des d'aleshores i forma part de les meves descobertes vitals. Som inseparables. Hem crescut junts, amb una enorme complicitat!» (Josep Maria Aloy, 26 d'abril de 2013)

«No és senzill motivar infants i joves en una activitat que requereix temps i constància, i encara menys en un moment ple d'altres possibilitats que gairebé es promocionen soles. I perquè això sigui possible seria bo que tots assumíssim la nostra part de responsabilitat: pares, mestres, biblioteques, llibreries, mitjans, autors, governants... No s'hi val carregar tot el pes als centres educatius i mirar cap a una altra banda, una estratègia a la qual s'ha recorregut massa sovint i que pot donar certs resultats en primers lectors, però que està condemnada a fracassar quan arriba la duríssima prova de l'adolescència (quin interès pot tenir per a un adolescent una activitat vinculada exclusivament a l'àmbit escolar?). És per això, per evitar una associació llibres-escola que en molts casos pot sentenciar a mort la lectura, que és imprescindible que els llibres entrin a les cases dels infants, que es col·loquin als seus prestatges, que siguin un company a qui sempre puguin recórrer... En definitiva, és imprescindible que formin part de les seves vides.» (Carles Sala, 27 d'abril de 2013)

i crític Alfred Sargatal: «De la biblioteca, jo en diria la memòria col·lectiva. Tot i que actualment la memòria (potser perquè no volem recordar, o simplement perquè ens va més bé de ser ignorants i d'ignorar) està molt desprestigiada» (5 de maig del 2013).

Avui dia, el concepte de biblioteca ha evolucionat tant que fins i tot se n'ha qüestionat el nom: mediateca, infoteca... han estat alguns dels proposats, ja que les biblioteques cada vegada acullen documents més diversos o hi proporcionen accés. La majoria d'especialistes, però, continuen defensant el terme «biblioteca» per a la institució, l'edifici... que custodia i difon informació de tota mena, mentre que recomana l'ús d'altres termes («filmoteca», «diapoteca», «hemeroteca», «fototeca», «fonoteca»...) per a les col·leccions especialitzades o que continguin només determinats tipus de documents.

La biblioteca personal

Com hem apuntat, l'adjectiu «personal» referit a la biblioteca és d'ús recent. Ja hem comentat que els diccionaris catalans no el recullen. Sí que recullen el terme «biblioteca privada», també anomenada «biblioteca particular». Tot i que tots dos termes sovint s'utilitzen com a sinònims, no els hi podem considerar. La biblioteca privada o particular pot tenir milers de volums, ser molt valuosa, però, portant l'exemple a l'extrem, podria ser que el propietari no n'hagués llegit cap llibre. La biblioteca personal va molt més enllà, perquè

a la base del nom hi ha una relació molt íntima, molt «personal», com anirem veient, amb els llibres que la formen. No podem precisar, en aquests moments, des de quan es fa servir el terme, però és un fet que s'usa, tot i que no n'hem trobat cap definició, almenys acadèmica. Què entenem, doncs, quan parlem de biblioteca personal? Ja que en teníem tan pocs referents, hem fet una breu enquesta entre escriptors, bibliotecaris i professors perquè ens en donessin l'opinió. En reproduïrem fragments en aquest article. Els referents escrits que n'hem trobat i les respostes que hem rebut sobre el terme ens han fet concloure que almenys hi ha dues concepcions diferenciades, tot i que coincidents en alguns aspectes essencials (la relació del lector amb el llibre, la importància d'haver-los llegit a fons, la influència que poden haver exercit sobre nosaltres...), pel que fa a la concepció del terme «biblioteca personal».

D'una banda, tenim aquells que la conceben com un element necessàriament material, format per un conjunt de llibres especialment triats, treballats, que podem rellegir sempre que ens convé, que formen part de la nostra formació com a éssers humans. Un dels exemples més bonics entre els escriptors de casa nostra el trobem en l'obra de Montserrat Roig: «No ho podem recordar tot, per aquesta raó ens agrada agafar un llibre del prestatge, tornar-lo a magrejar, fer-hi un cop d'ull, contemplar els nostres subratllats i comprovar, com un consol, que no estem tan sols com ens pensem.»⁶ També n'han parlat en termes semblants Àngel Gabillon o Josep-Francesc

Delgado. El primer ho ha fet amb aquestes paraules: «En realidad, no es el tamaño de una biblioteca lo que por sí mismo da cuenta de su importancia, lo que en todo caso no carece de interés cuando centenares de lectores buscan y se buscan en ella. Pero una biblioteca personal, la que entorna algún lugar haciendo de un espacio una casa, tiene su riqueza en su capacidad de vincularse con la vida de quienes la habitan. Y de ofrecerse como máxima expresión de hospitalidad a quienes se acercan...»⁷

El segon en va fer

«I perquè, si guardem les fotos de la nostra vida, no guardem també els llibres que ens han acompanyat i ens han enriquit l'ànima? D'alguna manera acaben formant part de nosaltres mateixos, d'alguna manera som també el que hem llegit.» (Eulàlia Canal, 29 d'abril de 2013)

una defensa abrandada al discurs institucional de presentació del Pla d'Impuls a la Lectura de la Generalitat de Catalunya:⁸ «Un altre dels símptomes que ens ho demostrarà [la nostra maduresa lectora] és que haurem adquirit el costum de la relectura, de tenir un prestatge personal de llibres per rellegir; altrament dit, haurem afegit a les necessàries biblioteques municipals, universitàries

i escolars, les necessàries biblioteques personals: un costum que França, Alemanya o la Gran Bretanya ja van assolir fa més de cent anys. [...] Sa-

bem que un llibre és bo perquè hi tornem i el rellegim, perquè el bon llibre no s'exhaureix en una primera lectura.»

D'una altra banda, en la concepció de la «biblioteca personal» lligada a la memòria de què parla Josep-Francesc Delgado, que sembla ajuntar les dues concepcions en el seu discurs, tenim la d'aquells que la consideren un element més aviat espiritual o mental, lligat únicament al record que tenim dels llibres llegits, a allò que la nostra memòria n'ha retingut. Com diu la bibliotecària Teresa Mañà: «L'important al meu parer són les "lectures personals", el que llegeixes: allò que t'impresiona, que ho recordes, que t'influeix en la teva vida, les que queden en l'imaginari... Si et queden o no llibres físics, per mi té poca importància» (24 d'abril del 2013).

Alonso Cueto, en un article titulat precisament «Una biblioteca personal», diu: «La imaginación de cada uno de nosotros es, en otras palabras, equivalente a los libros que hemos leído y que conservamos en la memoria. Nuestra biblioteca es nuestra memoria secreta, el espejo de nuestras obsesiones y traumas. [...] Con todo esto quiero decir que la biblioteca personal no es la que tenemos en los anaqueles sino la que tenemos en la memoria, en la mente y en el corazón.»⁹

Les biblioteques personals avui: joves i lectura

Les biblioteques particulars o privades no hi ha dubte que viuen un moment de desprestigi social fort. Queden ben lluny aquells temps en què l'Aurora Díaz-Plaja podia escriure un llibre específicament per als posseïdors de biblioteques particulars: *Tu biblioteca*.¹⁰ També hi queden aquells en què una biblioteca, si més no al men-

«Els meus llibres són el meu referent, la meua història, no puc concebre una casa sense llibres. M'entristeixen profundament aquests nens i nenes que fan servir el llibre a l'aula i l'han de tornar immediatament. Com el got d'aigua, com la cadira... Els alumnes que no compren llibres de nens no compraran llibres d'adults. Els alumnes que no tenen biblioteca de nens no tindran biblioteca d'adults. Estem educant els nostres fills?» (Maite Carranza, 28 d'abril de 2013)

jador de casa, distingia socialment. Avui dia els llibres tenen poc valor, socialment parlant, més aviat fan nosa. El materialisme també els ha tocat de ple. És un tema que sovint apareix als blogs, juntament amb el del preu,¹¹ i s'hi han referit nombrosos escriptors, professors... Entre tota la colla no em puc estar de reproduir comentaris que ens han fet arribar en Pep Albanell, en Ramon Solsona i en Joaquim Carbó.

«Penso», diu en Pep Albanell, «que tenim mala peça al teler. De la mateixa manera que quan vaig començar a anar a les escoles, fa més de trenta anys, hi havia una mena de respecte cultural pel llibre i la lectura, ara el llibre ha anat perdent punts en la consideració de la gent i de la societat. Llegir ja no té el prestigi que tenia fa unes dècades. [...] El nostre problema no és que a les escoles socialitzin els llibres, les prescripcions escolars o que els consells de pares no considerin important que els alumnes vagin confegint les seves pròpies biblioteques. El nostre problema és que el llibre, cada dia que passa més, va esdevenint anacrònic» (12 de maig de 2013).

En Ramon Solsona ha incidit sobretot en la relació dels joves amb el llibre: «Els joves no tenen afició a posseir sinó a utilitzar, tenen un sentit funcional de quasi tot. No compren discos, però paguen molta pasta per anar a un concert, no tenen televisió però ho miren tot per internet» (30 d'abril de 2013).

En Joaquim Carbó, lúcid i compromès socialment com sempre, n'ha parlat així: «Penso que avui hi ha una oferta excessiva de gairebé tot perquè les noies i els nois sentin la necessitat de guardar els llibres que llegeixen. Tot s'ha tornat massa efímer, com la roba fabricada a la Xina o Tailàndia, feta per usar i llançar. [...] En el cas dels llibres, naturalment, es produeixen fets contradictoris. Uns pares que s'hi poden negar o rondinen molt si han de comprar una novel·la per als seus fills i en canvi els paguen una entrada per a un concert per assistir al qual els nens acampen a l'entrada del local, dia i nit, sense anar a escola, per ser més a la vora d'un fantasma adolescent multimilionari» (27 d'abril de 2013).

Si la societat valora els llibres i, doncs, les biblioteques particulars i personals d'aquesta manera, no ens ha de fer gens estrany que els joves encara els valorin menys, que cada vegada els vegin més com una cosa del passat. Òscar Borràs,¹² entrevistat per Beatriz Tortosa, amb tota la raó del món diu: «Quan parlem de la crisi de valors dels joves, no és més que un reflex de la crisi de valors de la societat, per tant, si volem solucionar la crisi dels joves, primer hem de crear uns nous valors els adults, posar-los en pràctica, i només mitjançant l'exemple tindrem la credibilitat suficient per traspassar-los.»¹³ Si volem que els joves valorin els llibres com una eina important de formació, si volem que els llegeixin a fons, en gaudeixin i els tinguin com a referents, hem de començar per creure'ns-ho nosaltres, per predicar amb l'exemple, com sempre deia l'Emili Teixidor.

La reivindicació de la biblioteca personal en un DECÀLEG

1. El llibre literari o d'autor no es pot convertir en un llibre de text més, que és el lloc on sembla abocar-nos la reutilització o socialització de les lectures literàries, si no volem que el lector infantil i juvenil l'hi acabi veient i, doncs, que per a ell la lectura sigui un exercici escolar més.
2. El llibre literari ha de poder ser del lector, per compartir-lo amb la família, amb els amics... I també per poder-ne gaudir en qualsevol moment: rellegir-lo, apuntar-hi vivències...
3. El llibre literari ha d'esdevenir un objecte gairebé de culte personal, que hem de tenir a l'abast pels records que ens aporta, pel que ha significat a la nostra vida... És per això que si en tenim de dedicats tenen un valor especial.
4. Si tants escriptors, crítics, professors... han afirmat que «som el que hem llegit», és fonamental que inculquem a infants i joves el gust per la lectura, la capacitat crítica i la necessitat d'anar formant la pròpia biblioteca personal amb aquells textos que els han emocionat, colpit...
5. El llibre literari ha de ser valorat com a tal, per això s'ha d'inculcar als lectors que té un preu, que no pot ser gratuït, com s'ha fet creure aquests darrers anys per a qualsevol producte cultural.
6. Darrere el llibre literari hi ha un creador que es mereix de ser valorat i recompensat. Si no comprem llibres, el condemnem a no poder viure de la seva feina: escriure.
7. La creació de la biblioteca personal no ha d'estar mai renyida amb l'ús i gaudi de la resta de biblioteques: la d'aula, l'escolar, la pública. No tot el que llegim ens marca o ens interessa al llarg dels anys: hem de saber triar i ajudar-los-hi.
8. Si no es fan comprar llibres als nens, d'adults tampoc no en compraran, i una indústria tan rica i important al nostre país pot perillar. Infants i joves han de comprendre que la cultura té un preu, i que els llibres d'autor són cultura.
9. Pares i mestres hem de predicar amb l'exemple: els hem de parlar de la nostra biblioteca personal, de per quina raó guardem tal o tal llibre, de com hem gaudit i après llegint-los...
10. Hem d'arraconar la fal·làcia que s'ha escampat que qui vol ser ecologista ha d'estalviar paper i que la millor manera de fer-ho és no consumint llibres: la producció mundial de paper destinada a llibres és mínima. Cal fer-los veure la relació costos-beneficis i, si cal, obrir-los les portes a les lectures digitals, sempre que siguin legals, i no pas piratejades com passa en gairebé tot allò que és cultural al nostre país.

1. Traducció gairebé literal de la definició publicada al llibre de J. A. Gómez Hernández *Gestión de bibliotecas*. Múrcia: DM, 2002.

2. Cito de la segona edició (Barcelona, 2007), publicada per Edicions 62 i Enciclopèdia Catalana.

3. No en parla ni al volum corresponent (el 3, en l'edició de 1971) ni en els cinc suplementos publicats posteriorment.

4. Clergue i escriptor catòlic francès nascut a Dijon l'any 1627 i mort a París el 1704.

5. Escriptor i erudit argentí nascut a Buenos Aires l'any 1899 i mort a Ginebra el 1986.

6. Fragment publicat a *Un pensament de sal, un pessic de pebre* (Edicions 62, 1992), a la p. 231, concretament a l'article «Llibres que desapareixen», aparegut originalment a l'*Avui* (17 de març de 1991).

7. Fragment publicat al llibre *Darse a la lectura*, RBA, 2012, p. 85.

8. Pronunciat a la Biblioteca Jaume Fuster de Barcelona el dia 7 de maig de 2013.

9. Datat a l'abril de 2012, el podem trobar al web <http://www.lettraslibres.com> (consultat el maig de 2013).

10. Publicat per Santillana: Madrid, 1967.

11. En pot ser un bon exemple el debat a l'entorn del llibre *La lectura i la vida*, d'Emili Teixidor, al blog de la llibreria L'Espolsada (les Franqueses del Vallès): <http://lespolsadallibres.blogspot.com.es/2007/10/la-lectura-i-la-vida.html> (consultat el maig de 2013).

12. Òscar Borràs (Flix, 1980) és professor de secundària i formador en salut emocional i entrenador o *coach* d'adolescents. Recentment ha publicat *La fórmula* (Bromera, 2013).

13. Publicada a la revista *L'lla*, núm. 62 (primavera 2013), p. 10-11.